

<https://doi.org/10.15407/sofs2026.03.089>
УДК 378(1-87)

В.І. ЛУГОВИЙ, доктор педагогічних наук, перший віцепрезидент
Національна академія педагогічних наук України
вул. Січових Стрільців, 52-а, Київ, 04053, Україна;
головний науковий співробітник
Інститут вищої освіти, Національна академія
педагогічних наук України
вулиця Бастіонна, 9, Київ, 01014, Україна
e-mail: Luhovyi@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1650-066X>

О.М. СЛЮСАРЕНКО, доктор педагогічних наук,
перший заступник директора
Інститут вищої освіти, Національна академія
педагогічних наук України
вул. Бастіонна, 9, Київ, 01014, Україна
e-mail: Slyusarenko_o@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-7957-1794>

Ж.В. ТАЛАНОВА, доктор педагогічних наук,
головний науковий співробітник
Інститут вищої освіти, Національна академія
педагогічних наук України
вул. Бастіонна, 9, Київ, 01014, Україна
e-mail: Zhanna_t@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4007-2677>

ВИМІРЮВАННЯ КОНКУРЕНТО- СПРОМОЖНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ: МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

На підставі узагальнення провідного світового досвіду розвитку сфери вищої освіти в статті розкрито методологічні засади і систему механізмів оцінювання (вимірювання) конкурентоспроможності університетів; сформульовано ре-

Цитування: Луговий В.І., Слюсаренко О.М., Таланова Ж.В. Вимірювання конкурентоспроможності університетів: методологічні аспекти. *Наука та наукознавство*. 2026. № 3 (133). С. 89—107. <https://doi.org/10.15407/sofs2026.03.089>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

комендації щодо створення такої системи в Україні. Запропоновано рамкову таксономію необхідних і достатніх механізмів оцінювання конкурентоспроможності (досконалості) закладів вищої освіти (ЗВО); узагальнено механізми оцінювання конкурентоспроможності ЗВО; охарактеризовано особливості рейтингових методів кількісного оцінювання конкурентоспроможності ЗВО. Система оцінювання конкурентоспроможності університетів включає на попарно опозиційній та водночас взаємодоповнювальній основі шість механізмів оцінювання з різним фокусом і відмінною місією: акредитацію, масову асоціацію, класифікацію, рамку досконалості, елітну асоціацію, рейтинг. На крайніх полюсах цієї системи знаходяться акредитація, яка визначає порогову, мінімально достатню конкурентоспроможність, і рейтинг, що вимірює топову, максимально досягнуту конкурентоспроможність. Дослідження показало, що в Україні не завершено створення системи механізмів оцінювання конкурентоспроможності університетів. На прийнятному рівні функціонують лише акредитація і масова асоціація, що мають непереборні родові обмеження. Бракує сутнісної несуперечливої класифікації, як і сфокусованої на основній діяльності рамки досконалості, елітної асоціації й особливо рейтингу. Одним зі стратегічних завдань розвитку вітчизняної вищої освіти в дедалі більш конкурентному світі, включно з університетською сферою, має стати невідкладне законодавче унормування і практичне впровадження повноцінної системи необхідних і достатніх механізмів оцінювання конкурентоспроможності ЗВО. Зроблено висновок про актуалізацію наряду університетометрії в межах науки про університети (університетології) та в контексті реального змагального світового розвитку. Подальші дослідження і розробки в цьому напрямі в Україні мають важливе значення для підвищення внеску університетів у посилення обороноздатності і безпеки країни, наближення перемоги і достойного миру, повоєнного відновлення на високоінтелектуальній і високотехнологічній основі, європейської інтеграції.

Ключові слова: конкурентоспроможність закладів вищої освіти (ЗВО), університетометрія, акредитація ЗВО, асоціювання ЗВО, класифікація ЗВО, рейтингування ЗВО.

Вступ. Загальновизнаною ознакою нинішнього століття є глобалізація. З одного боку, вона зумовлена посиленням комунікаційної зв'язності світу, з іншого — супроводжується загостренням конкуренції, яка переростає в безкомпромісне геополітичне суперництво. Вплив цих чинників на характер цивілізаційних процесів потребує системної наукової рефлексії й відповідного практичного реагування.

Ключову роль у цивілізаційному розвитку відіграють університети, насамперед лідерські¹ [1, 2], як найпотужніші інтелектуальні осередки

¹ A renewed social contract for Europe and its universities. How universities and policy makers can work together to shape a strong, open and future-proof Europe. EUA. 2024. P. 1. URL: <https://www.eua.eu/publications/policy-input/a-renewed-social-contract-for-europe-and-its-universities.html> (дата звернення: 13.04.2026).

суспільства, що створюють найбільш конкурентоздатний людський капітал [3, 4] — головний суб'єкт цивілізаційного поступу. Гострота кадрової проблеми в Україні на прикладі науково-технологічної сфери переконливо охарактеризована в [5, с. 82]. Отже, саме через університети можна синергізувати суб'єктивний (*кадри*) і об'єктивний (*наука*) чинники для забезпечення ефективного змагального розвитку в глобалізованій реальності [6, с. 6—14].

Глобальна мережа закладів вищої освіти (ЗВО) не лише стрімко зростає (їхня кількість у світі перевищила 32 тис.)², а й розвивається на конкурентних засадах [6; 7, с. 8; 15—16]). Проблеми конкурентоспроможності систем вищої освіти у світі та в Україні розглянуто в [8—11]. Підвищення конкурентоспроможності українських ЗВО є предметом стратегічної політики уряду України³. Така тенденція зумовлює актуальність досліджень, спрямованих на визначення фактичної конкурентоспроможності університетських мереж і кожного з університетів. Це, у свою чергу, потребує як аналізу сутності поняття «конкурентоспроможність університетів», так і діагностики конкурентоспроможності університетів за допомогою відповідних механізмів оцінювання (вимірювання) [12]. Зазначене з урахуванням авторських напрацювань у межах науки про університети (університетології) дає підстави для пошуку рішень згаданих питань, а також для розвитку університетометрії як нового важливого наукового напрямку, що потребує формування її предметного поля, окреслення методів і категоріально-поняттєвого апарату [6, 7, 13—15].

Мета статті — на підставі узагальнення провідного світового досвіду розвитку сфери вищої освіти обґрунтувати методологічні засади і систему механізмів оцінювання (вимірювання) конкурентоспроможності університетів; сформулювати рекомендації щодо створення такої системи в Україні.

Методи дослідження та джерельна база. Використано наукові методи аналізу і синтезу, аналогії та порівняння, описової статистики. Згідно із методологією системного аналізу університети розглядаються як складні цілісні утворення, що піддаються феноменологічному опису [16, с. 48], зокрема за ознакою конкурентоспроможності, а також метричному оцінюванню як цілого, а не лише за окремими складовими, як вважають деякі дослідники [17, с. 15]. Конкурентоспроможність як фундаментальна характеристика функціональних систем / продуктів будь-

² Webometrics Methodology. URL: <https://www.webometrics.org/methodology> (дата звернення: 13.04.2026).

³ Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022—2032 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-p#Text> (дата звернення: 15.04.2026).

якої природи тлумачиться значно ширше, ніж у суто ринковому контексті. Про це свідчать етимологічні витоки слова «конкуренція» («суперництво в якій-небудь галузі, боротьба за досягнення кращих наслідків; змагання»⁴), що не суперечить його використанню економістами [18].

Емпіричні дані щодо вищої освіти у провідних країнах отримано на глобальному, регіональному (європейському, північноамериканському, східноазійському) та національному рівнях (насамперед провідних університетських країн, а також України). Для кількісної та якісної характеристики окремих механізмів оцінювання використано дані Шанхайського міжнародного рейтингу університетів (*ShR*)⁵ як об'єктивного і валідного [15], а також із сайтів, де висвітлено відповідні механізми. Задля підтвердження щільного зв'язку між якістю і конкурентоспроможністю використано економічну модель функціональності продукту (безвідносно до походження) згідно з його якістю, запропоновану Норіакі Кано⁶, яка може бути поширена за межі економічних відносин.

Для цілей статті та спрощення викладу терміни «заклади вищої освіти» і «університети», а також «конкурентоспроможність», «досконалість» і «якість» використано, крім оговорених випадків, синонімічно.

Використані в статті терміни та їхні визначення [7, с. 12—13; 15, с. 93, 102]:

- *конкурентоспроможність* — здатність ЗВО випереджати інші, бути кращим з огляду на досконалість, якість; конкурентоспроможність можна розглядати для ЗВО загалом або за складовими його діяльності (наприклад, за окремими академічними предметами);

- *досконалість* — міра відповідності діяльності ЗВО його місії, родовому призначенню;

- *якість* — дуальна характеристика діяльності: 1) *якість-сутність* (відповідність між змістом діяльності ЗВО та його місією); 2) *якість-справність* (рівень відповідності між діяльністю ЗВО та його місією); *якість-справність* є багаторівневим показником, оцінки якого коливаються від мінімально достатнього (порогового) до максимально досконалого (топового) рівня;

- *місія* (коректно визначена місія дає змогу чітко бачити, якого об'єкта вона стосується):

- для університету — надавати вищу освіту, основу на дослідженнях, інноваціях / творчості;

⁴ Конкуренція. Словник UA: портал української мови та культури. 2026. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?sword=конкуренція> (дата звернення: 20.04.2026).

⁵ Shanghai Ranking. URL: <https://surl.li/mdrjr> (дата звернення: 13.04.2026).

⁶ The Complete Guide to the Kano Model. Prioritizing Customer Satisfaction and Delight. 2022. URL: <https://foldingburritos.com/kano-model/> (дата звернення: 13.04.2026).

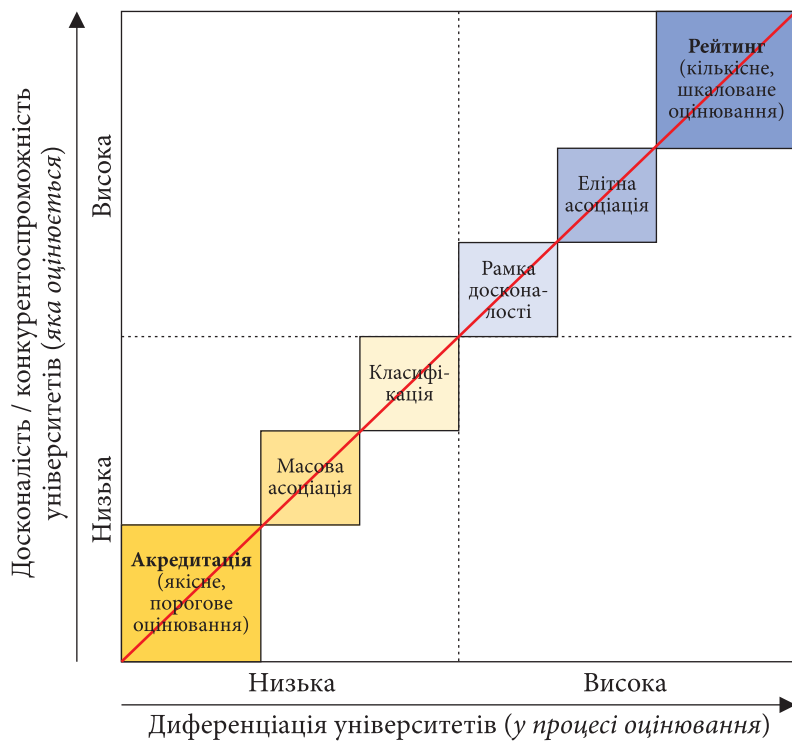
- для топ-університету — надавати вищу освіту найвищої складності, оснований на передових інтенсивних дослідженнях, інноваціях / творчості;
- для університетського рейтингу — виявляти топову досконалість, якість, конкурентоспроможність університету;
- *складність* — визначальна ключова характеристика вищої освіти згідно з Міжнародною стандартною класифікацією освіти (2011)⁷ та Класифікацією Карнегі⁸, також характеристика якості знань, на відміну від їхньої кількості, у концепції відкритої науки [7, с. 12];
- *складна активність* — діяльність із реалізації складних освітніх програм і досліджень та розробок, зокрема, згідно з Класифікацією Карнегі.

Результати дослідження. Системний аналіз світового досвіду розвитку сфери вищої освіти свідчить, що становлення механізмів оцінювання ЗВО закономірно відбувається як послідовність відповідей на контекстуальні проблеми розвитку як людства загалом, так і вищої освіти зокрема. Історичний і логічний контекст становлення того чи іншого механізму розкрито нижче. На рисунку показано двомірну рамкову таксономію переліку необхідних і достатніх механізмів, виявлених у процесі теоретичного узагальнення світової практики.

Порівняно з одномірною таксономією механізмів оцінювання якості вищої освіти, уперше запропонованою авторами у 2019 р. [13, с. 31], подана на рисунку рамкова таксономія доповнена другим важливим виміром, що характеризує здатність механізмів диференціювати ЗВО за рівнем якості / досконалості / конкурентоспроможності. Адже рейтингові заміри вказують, що ЗВО дедалі більше диференціюються зі зростанням рівня конкурентоспроможності. Водночас системна характеристика *послідовності* спектра механізмів та *двочастинного* їх поділу в одномірній таксономії зберігається і у двомірній таксономії: «У зв'язку із зазначеним критерієм спрямованості механізмів (на оцінювання якості-сутності чи якості-справності вищої освіти) <...> механізми поділяються на дві групи (класи): 1) механізми оцінювання якості в смислі категоризації місійного статусу вищої освіти (акредитація, масова асоціація, класифікація) та 2) механізми — суть ідентифікації того, як добре реалізується заявлена і підтверджена статусна місія. Перші (нижчі) — механізми забезпечення (підтримання) якості, другі (вищі) — вдосконалення (розвитку) якості» [13, с. 31]. Зміст цитати не зміниться,

⁷ International Standard Classification of Education, ISCED 2011. UNESCO. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000219109.locale=en> (дата звернення: 23.04.2026).

⁸ Carnegie Classification of Institutions of Higher Education. URL: <https://carnegieclassifications.acenet.edu/> (дата звернення: 25.04.2026).

Рамкова таксономія необхідних і достатніх механізмів оцінювання конкурентоспроможності (досконалості) закладів вищої освіти
Джерело: складено авторами.

якщо термін «якість» замінити на «конкурентоспроможність», унаслідок щільного зв'язку між цими поняттями-категоріями⁹.

З рисунку також зрозуміло, що механізми оцінювання складають опозиційні пари з різним ступенем опозиційності: акредитація — рейтинг (становлять крайні полюси спектра механізмів оцінювання); масова асоціація — елітна асоціація; класифікація — рамка досконалості.

Акредитація і рейтинг. Акредитація є груповим, пороговим механізмом оцінювання мінімально достатньої (для її надання) конкурентоспроможності. Натомість рейтинг — це індивідуалізований, шкалований механізм оцінювання топової, максимально досягнутої конкурентоспроможності.

Характерно, що у Болонській декларації 1999 р. визначені (і до 2024 р. зберігалися) два виміри Європейського простору вищої освіти (ЄПВО): 1) «сумісність і порівнянність» (*compatibility and comparability*) і 2) «конку-

⁹ The Complete Guide to the Kano Model. Prioritizing Customer Satisfaction and Delight. 2022. URL: <https://foldingburritos.com/kano-model/> (дата звернення: 13.04.2026).

рентоспроможність і привабливість» (*competitiveness and attractiveness*) [7, с. 11; 16—17]. Перший вимір має супроводжувати акредитація, а другий — рейтинг. Адже на відміну від рейтингу акредитація безпорадна у визначенні лідерських конкурентоспроможних університетів, до того ж відсутня їх глобальна акредитація. Перший вимір зазнав потужного і системного розвитку на основі акредитаційних механізмів (в Європі підтримуваних Європейською асоціацією забезпечення якості у вищій освіті (ENQA)¹⁰, в Україні — Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО)¹¹). Проте другий вимір зазнав стагнації та всупереч цивілізаційним тенденціям узагалі вилучений з порядку денного Міністерською конференцією Європейського простору вищої освіти (29.05.2024, м. Тірана, Албанія). Це загрожує ризиком втрати інтересу до згаданого панєвропейського процесу з боку країн — лідерів університетської освіти та їхніх передових університетів [7, с. 16—17]. Така тенденція вже проявляється у формуванні складу Європейської асоціації університетів (EUA)¹², яка разом з ENQA входить до т. зв. Групи Є4 (*E4 Group*) із супроводу цього процесу¹³: в EUA переважають пересічні (масові) університети (30 зі Сполученого Королівства, другої у світі університетської країни за *ShR*, і аж 50 з України, яка взагалі не входить до *ShR*), але відсутні всесвітньо відомі британські університети Кембриджа та Оксфорда. У такому форматі EUA переймається не топовою конкурентоспроможністю, а лише такою, яка достатня для забезпечення згаданого вище першого виміру Болонського процесу: «Протягом двох десятиліть EUA відіграє ключову роль у формуванні університетських спільнот в усій Європі і створенні злагодженої європейської системи вищої освіти та науки»¹⁴.

Що стосується рейтингування, яке закономірно набуло поширення з початку поточного століття, то однією з найважливіших проблем став вибір найбільш адекватних його методологій. Глобальне рейтингуван-

¹⁰ European Association for Quality Assurance in Higher Education. URL: <https://www.enqa.eu> (дата звернення: 20.04.2026).

¹¹ Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://naqa.gov.ua> (дата звернення: 20.04.2026).

¹² European University Association. URL: <https://www.eua.eu/> (дата звернення: 13.04.2025).

¹³ Бахрушин В.Є., Винницький М.І., Захарченко В.М., Золотарьова І.О., Калашнікова С.А., Луговий В.І. та ін. Національний освітній глосарій: вища освіта. 4-е вид., перероб. і доп. / За ред. В.Г. Кременя, В.Є. Бахрушина, Ю.М. Рашкевича. 2024. С. 28. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/Glosarij_VO_09.2024-114p.pdf (дата звернення: 13.04.2025).

¹⁴ European University Association. URL: <https://www.eua.eu/> (дата звернення: 20.04.2025).

ня університетів активно розвивається із 2003 р., і з-поміж трьох провідних міжнародних рейтингів — *ShR*¹⁵, *THE*¹⁶ і *QS*¹⁷ — використовуваних українським урядом із 2018 р. для певних цілей¹⁸, перевагу вресіт-решт здобув *ShR* завдяки його об'єктивності, валідності, високій диференціальній здатності [15].

Крім того, діапазон ефективності рейтингового механізму внаслідок дії природного закону зростання крутизни університетського сходження до вершини досконалості [7, с. 10—11] також обмежений приблизно 3 % передових університетів (тобто 1000 найкращих університетів з-понад 32 тис. наявних у світі ЗВО). Формальне надмірне розширення меж рейтингування, характерне для *THE* і *QS*, фактично втрачає сенс.

Масова асоціація та елітна асоціація. Асоціаційне оцінювання шляхом надання членства в асоціації за певними критеріями істотно різниться для масових і елітних асоціаційних груп. Масова асоціація зазвичай об'єднує акредитовані ЗВО. Типовими представниками таких широких асоціацій є Американська рада з питань освіти (близько 1,6 тис. акредитованих ЗВО)¹⁹, згадана вище *EUA* (близько 900 ЗВО), Спілка ректорів закладів вищої освіти України²⁰. Водночас елітні асоціації обмежують членство не лише акредитованими ЗВО, а лідерськими ЗВО з найвищою конкурентоспроможністю, що наближає ці асоціаційні механізми до рейтингових.

Наприклад, Асоціація американських університетів (*AAU*)²¹, яка включає і вилучає ЗВО з урахуванням їхньої лідерської здатності, нині налічує 69 американських (серед них абсолютний світовий лідер Гарвардський університет) і два канадські (Університет Торонто і Університет Макгілла) університети. Їхній усереднений рейтинг за *ShR* — 146 (середній рейтинг п'яти вилучених з асоціації ЗВО — 751) у межах 1000 ранжованих

¹⁵ Shanghai Ranking. URL: <https://surl.li/mdrjr> (дата звернення: 07.04.2026).

¹⁶ THE World University Rankings. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/latest/world-ranking> (дата звернення: 07.04.2026).

¹⁷ QS World University Rankings. URL: <https://surl.li/mdrkk> (дата звернення: 07.04.2026).

¹⁸ Про затвердження переліку світових рейтингів університетів для визначення особливої категорії іноземців та осіб без громадянства, які претендують на працевлаштування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 березня 2018 р. № 154. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2018-p#Text> (дата звернення: 18.04.2026).

¹⁹ American Council on Education. URL: <https://www.acenet.edu/pages/default.aspx> (дата звернення: 13.04.2025).

²⁰ Громадська організація «Спілка ректорів закладів вищої освіти України». URL: <https://zvo.knu.ua/> (дата звернення: 18.04.2026).

²¹ Association of American Universities. URL: <https://www.aau.edu/> (дата звернення: 13.04.2026).

цим рейтингом ЗВО. AAU виникла ще у 1900 р. з метою об'єднання зусиль передових університетів у наданні докторських освітніх програм. Саме AAU повідомила федеральному уряду США, що у 2024 р. Китай уперше обійшов США за обсягом фінансування досліджень і розробок (1,03 трлн дол. за паритетом купівельної спроможності проти 1,01 трлн дол.)²².

У Європі елітною асоціацією є Ліга європейських дослідницьких університетів (LERU)²³, до складу якої входять 24 ЗВО (включно з університетами Кембриджа і Оксфорда, яких немає в масовій EUA) із 12 країн із середнім рейтингом за *ShR* 78²⁴. У Китаї дев'ять топових університетів об'єднані у *C9 League* із пересічним рейтингом 52; до цієї ліги входять чотири університети екстракласу (в групі топ-30 *ShR*) [7, с. 11]²⁵. В Австралії частина найкращих університетів світового класу (у групі топ-500 *ShR*) [19] об'єднана в Групу восьми (*Go8*) із середнім рейтингом 95²⁶. Можна наводити приклади елітних асоціацій в інших країнах — Канаді, Німеччині, Сполученому Королівстві, Японії [14].

Важливо зазначити, що елітні асоціації, на відміну від масових, мають ексклюзивний характер і формуються за критерієм конкурентоспроможності їхніх членів. Це забезпечує високу ефективність паритетної взаємодії на засадах «рівний з рівним» на основі резонансного збігу можливостей та мотивації університетів, що співпрацюють [7, с. 11].

Класифікація і рамка досконалості. У класифікаційних механізмах розбивка ЗВО на класи відбувається на основі їхніх оцінок за певними пороговими критеріями (типовий представник — Класифікація Карнегі). У рамкових механізмах розподіляються на групи, зазвичай три, — золоту, срібну та бронзову — лише ті ЗВО, які мають підвищену конкурентоспроможність (характерні приклади — британські *Research Excellence Framework (REF)*; *Teaching Excellence and Student Outcomes Framework (TEF)*; *Knowledge Exchange Framework (KEF)*²⁷).

²² Там само.

²³ League of European Research Universities. URL: <https://www.leru.org/> (дата звернення: 07.04.2026).

²⁴ Shanghai Ranking. URL: <https://surl.li/mdrjr> (дата звернення: 07.04.2026).

²⁵ C9 League. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/C9_League (дата звернення: 13.04.2026); Shanghai Ranking. URL: <https://surl.li/mdrjr> (дата звернення: 13.04.2026).

²⁶ Group of Eight (Australia). URL: <https://go8.edu.au> (дата звернення: 07.04.2026); Shanghai Ranking. URL: <https://surl.li/mdrjr> (дата звернення: 07.04.2026).

²⁷ Research Excellence Framework. URL: <https://www.ukri.org/who-we-are/research-england/research-excellence/research-excellence-framework/> (дата звернення: 13.04.2025); Teaching Excellence and Student Outcomes Framework. URL: <https://www.gov.uk/government/collections/teaching-excellence-framework> (дата звернення: 13.04.2025); Knowledge Exchange Framework. URL: <https://kef.ac.uk> (дата звернення: 13.04.2025).

Таблиця 1. Характеристика механізмів оцінювання конкурентоспроможності закладів вищої освіти

Механізм оцінювання	Характеристика оцінки	Приклади із світового досвіду	Конкурентоспроможність, що визначається
1. Акредитація	Якісна, порогова, широкогрупова, недиференційована	<i>ENQA, НАЗЯВО</i>	Мінімально достатня
2. Масова асоціація	Порогова, широкогрупова, слабо диференційована	<i>ACE, EUA, Спілка ректорів ЗВО України</i>	Мінімально достатня для певної широкої групи (наприклад, акредитовані ЗВО)
3. Класифікація	Групово, диференційована	<i>Carnegie Classification</i>	Мінімально достатня у межах класів
4. Рамка досконалості	Групово, диференційована	<i>REF, TEF, KEF</i>	Мінімально достатня у межах послідовності рамкових груп
5. Елітна асоціація	Вузькогрупова, істотно диференційована	<i>AAU, LERU, C9 League, Go8</i>	Мінімально достатня для топової вузької групи
6. Рейтинг	Кількісна, шкалована, індивідуальна, сильно диференційована	<i>ShR, THE, QS</i>	Максимально досягнута

Джерело: складено авторами.

Таблиця 2. Систематизація рейтингових методів кількісного оцінювання конкурентоспроможності університетів

Метод	Сильні сторони	Слабкі сторони	Релевантність
1. Синтетичний метод крутизни	Ураховує крутизну рейтингового розподілу	Непростий (неелементарний)	Релевантний
2. Метод оберненої пропорційності	Простий (елементарний)	Не враховує рейтингові відмінності (крутизну)	Недостатньо релевантний
3. Метод прямої пропорційності	Простий (елементарний)	Неадекватно визначає (завищує) конкурентоспроможність	Слабо релевантний

Джерело: [7, с. 42].

У табл. 1 узагальнено характеристики механізмів оцінювання конкурентоспроможності ЗВО.

Слід зазначити, що під час користування запропонованими механізмами необхідно чітко усвідомлювати їхні родові (місійні) можливості та реальну відповідність кожного механізму його родовому призначенню (місії). Ці застереження переконливо ілюструє рейтинговий механізм. По-перше, з його актуалізацією останнім часом запропоновано багато різнопланових рейтингів, надійність яких викликає сумніви [15]. По-друге, навіть у разі досконалого рейтингу (наприклад *ShR*) потрібно компетентно ним користуватися, враховуючи його місійні спроможності. У зв'язку з цим авторами запропоновано рейтингові методи кількісного визначення конкурентоспроможності ЗВО і науково обґрунтовано найбільш коректний із них [7, с. 36—42].

У табл. 2 систематизовано рейтингові методи кількісного оцінювання конкурентоспроможності університетів у порядку зменшення їхньої релевантності як міри відповідності отримуваного результату бажаному.

У табл. 2 показано, що найоптимальнішим рейтинговим методом кількісного оцінювання конкурентоспроможності є синтетичний метод крутизни. Розрахунки конкурентоспроможності університетів за цим методом на основі *ShR* виявляють неочікувано велику її відмінність для різних рейтингових позицій ЗВО. Зокрема, у межах рейтингової групи 1—100 вона відрізняється у понад 900 разів, для групи 1—1000 — у понад 26 тис. разів, а для апроксимованої групи 1—3000 — у понад 140 тис. разів [7, с. 39]. Тобто за критерієм конкурентоспроможності немає сенсу рейтингувати більше 1000 перших ЗВО. Крім того, надвисоку конкурентоспроможність демонструють 30 університетів екстракласу на чолі з Гарвардським університетом (і загалом ЗВО шести країн — США, Сполученого Королівства, Франції, Китаю, Швейцарії і Канади), які перебувають на екстремально крутій ділянці рейтингу²⁸.

В Україні ситуація із упровадженням механізмів оцінювання конкурентоспроможності ЗВО є вкрай незадовільною і потребує невідкладного реагування. Реально вітчизняна вища освіта послуговується лише двома із зазначених шести механізмів — акредитацією²⁹ і масовою асоціацією³⁰, чого недостатньо в сучасних умовах і особливо в перспективі.

Механізм системної класифікації в Україні відсутній. Де-юре визначено розподіл ЗВО за типами з поділом на університети, академії / ін-

²⁸ Shanghai Ranking. URL: <https://surl.li/mdrjr> (дата звернення: 07.04.2026).

²⁹ Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://naqa.gov.ua> (дата звернення: 23.04.2026).

³⁰ Громадська організація «Спілка ректорів закладів вищої освіти України». URL: <https://zvo.knu.ua/> (дата звернення: 23.04.2026).

ституту і коледжі, а також за статусом — на національні ЗВО та дослідницькі університети³¹. Але де-факто цей розподіл не працює, оскільки він є суперечливим і погано враховує світовий досвід. Наприклад, третій у світі за *ShR* фактичний університет формально називається інститутом — Массачусетський інститут технологій, як і 22-й за цим рейтингом Швейцарський федеральний інститут технологій у Цюриху. А 26-те місце за згаданим рейтингом посідає Імперський коледж Лондона; у цьому ж місті є й високореєтингова «школа» — Лондонська школа економіки і політології, яка дала світові не одного нобелівського лауреата. Не переймаються формалізацією типів ЗВО за назвою і у Франції³². Почесний статус «національного» не відображає реальну конкурентоспроможність університету в Україні. Що стосується дослідницьких університетів, то в Класифікації Карнегі вони передусім називаються докторськими, а вже потім — дослідницькими з різним ступенем інтенсивності. Характерно, що Класифікація Карнегі віддає пріоритет типологізації ЗВО за рівнем складності освітніх програм і наданих ступенів, що повністю узгоджується з Міжнародною стандартною класифікацією освіти.

У 2024—2025 рр. в Україні зроблено перші довгоочікувані кроки з упровадження аспектної рамки досконалості в оцінювання (атестацію) наукової діяльності університетів з їх розбивкою на групи А, Б, В, Г і відповідною державною підтримкою кращих. Але для вітчизняних ЗВО наукова діяльність не є основною за статутом, якою вона є для наукових установ³³.

Найпотужніший механізм рейтингування де-юре не унормований і де-факто не має впливу на політику і стратегію розвитку університетів

³¹ Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. Ст. 28—30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 07.04.2026).

³² Shanghai Ranking. URL: <https://surl.li/mdrjr> (дата звернення: 13.04.2026).

³³ Про державну атестацію наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності: Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 жовтня 2024 р. № 1485. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1743-24#Text> (дата звернення: 13.04.2026); Про забезпечення організації та проведення у 2024—2025 роках державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової та науково-технічної діяльності: Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 листопада 2024 р. № 1675. URL: <https://surl.li/vfwlv> (дата звернення: 13.04.2026); Деякі питання фінансування основної діяльності державних наукових установ, наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок закладів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2026 р. № 339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/339-2026-п#n19> (дата звернення: 13.04.2026).

України³⁴. У Шанхайському рейтингу нині немає українських ЗВО. Відсутня переконлива відповідь, який з українських університетів посідає перше місце за конкурентоспроможністю або загалом, або за окремими академічними предметами (як, наприклад, Гарвардський університет у США або Університет Цінхуа у Китаї) і потребує потужної загальнонаціональної підтримки включно з безумовним розширенням академічної свободи та інституційної автономії, аби надалі отримати шанси для приєднання до групи глобальних лідерів.

Зазначене вище свідчить, що вдосконалення університетської мережі України шляхом консолідації й концентрації (укрупнення) ЗВО відбувається без належного обґрунтування, натомість викликає небезпідставні протести і, як наслідок, гальмується [11]. Це позбавляє університети можливості робити гідний внесок у посилення обороноздатності й безпеки країни, наближення перемоги і достойного миру, в повоєнне відновлення на високоінтелектуальній і високотехнологічній основі, в європейську інтеграцію³⁵.

Висновки і рекомендації. 1. У світовій університетській практиці склалася цілісна система необхідних і достатніх механізмів оцінювання конкурентоспроможності закладів вищої освіти.

2. Зазначена система включає на попарно опозиційній і водночас взаємодоповнювальній основі шість механізмів оцінювання з різним фокусом і відмінною місійною спроможністю: акредитацію, масову асоціацію, класифікацію, рамку досконалості, елітну асоціацію, рейтинг. На крайніх полюсах цієї системи знаходяться акредитація, яка визначає порогову, мінімально достатню конкурентоспроможність, і рейтинг, що вимірює топову, максимально досягнуту конкурентоспроможність.

3. В Україні не завершено створення системи оцінювання конкурентоспроможності університетів. На прийнятному рівні функціонують лише акредитація і масова асоціація, що мають непереборні родові обмеження. Бракує сутнісної несуперечливої класифікації, сфокусованої на основній діяльності рамки досконалості, елітної асоціації та особливо рейтингу. Недбале ставлення до створення такої системи, особливо її рейтингового механізму, негативно позначається на результативності заходів із розвитку конкурентоспроможних університетів-лідерів.

³⁴ Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. Ст. 28—30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 13.04.2026).

³⁵ Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21 квітня 2022 р. № 266/2022. URL: <http://surl.li/dpfwb> (дата звернення: 01.02.2025); План відновлення України (2022). URL: <http://surl.li/ejuxl> (дата звернення: 01.02.2025).

4. Одним зі стратегічних завдань удосконалення вітчизняної вищої освіти в дедалі більш конкурентному світі, включно з університетською сферою, має стати невідкладне законодавче унормування і практичне впровадження повноцінної системи необхідних і достатніх механізмів оцінювання конкурентоспроможності закладів вищої освіти.

5. Зазначене підтверджує важливість розвитку напряму університетометрії в межах науки про університети (університетології) та в контексті реального змагального світового розвитку, а також доцільність подальших поглиблених досліджень особливостей оцінювання (вимірювання) конкурентоспроможності університетів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Куліков П.М., Згуровський М.З., Луговий В.І., Слюсаренко О.М., Таланова Ж.В., Андрущенко В.П. та ін. Роль дослідницьких університетів у сучасному суспільстві. *Шляхи розвитку закладів вищої освіти в новій соціальній реальності*. Київ: Вид-во «Політехніка», 2022. С. 5—18.
2. Бутенко А., Гончаренко Я., Даниленко М., Денискіна Г., Єременко О., Книш О. та ін. Доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2025 році / За ред. А. Бутенка, О. Єременко, Н. Стукало. Київ: Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2026. 276 с.
3. Лакуша Н., Крохмаль Н., Єгупов М. Роль вищої освіти у формуванні майбутнього України: виклики і перспективи. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*. 2024. № 18. С. 119—137. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2024-18-119-137>
4. Londar S., Londar L., Gaiduk I. Educational factors in the formation of innovative human capital in Ukraine. *Educational Analytics of Ukraine*. 2025. No. 5 (37). P. 15—27. <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2025-5-15-27>
5. Український науково-технічний форсайт: стратегічні пріоритетні напрями та перспективи розвитку науки і технологій / Під ред. О.С. Поповича. Київ: Ін-т досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України, 2024. 84 с.
6. Воробйова О., Жданова К., Іванова В., Луговий В., Паламарчук О., Слюсаренко О., Таланова Ж. Політики і стратегії досягнення конкурентоспроможної якості вищої освіти України в контексті стійкого розвитку в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення / За ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2025. 119 с. <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-52-6-2025>
7. Воробйова О., Луговий В., Паламарчук О., Слюсаренко О., Таланова Ж., Ткаченко В. Розвиток систем забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти в контексті стійкого розвитку / За ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2024. 92 с. <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-44-1-2024>
8. Антонюк Л., Василькова Н., Сандул М. Державна підтримка сфери вищої освіти для глобального лідерства в ХХІ столітті. *Університетська освіта*. 2020. № 7. С. 18—27.

9. Ільницький Д., Дроботюк О. Сценарії розвитку вищої освіти України: розквіт, стагнація чи деградація. *Університетська освіта*. 2020. № 7. С. 54—66.
10. Скиба Ю., Жабенко О., Ковтунець В., Отич О., Червона Л., Ярошенко О. Теоретичні основи і механізми взаємодії вищої освіти та ринку праці в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України / За ред. Ю. Скиби. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2024. 135 с. <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-43-4-2024>
11. Калашнікова С., Оржель О. Оптимізація мережі закладів вищої освіти: теоретичні особливості та практичні рекомендації. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*. 2022. № 13. С. 89—129. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-13-89-129>
12. Олійник О.О. Вища освіта в Україні: наукометричний та статистичний аналіз. *Освітня аналітика України*. 2025. № 1 (37). С. 58—68. <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2025-1-58-68>
13. Воробйова О., Дебич М., Луговий В., Оржель О., Слюсаренко О., Таланова Ж., Трима К. Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: аналітичні матеріали (частина II) (препринт) / За ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2019. 150 с. <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-28-1-2019>
14. Луговий В., Слюсаренко О., Таланова Ж. Складна активність & селективна асоціативність: ефективність елітного асоціювання університетів. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*. 2022. № 14. С. 64—80. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-64-80>
15. Луговий В., Слюсаренко О., Таланова Ж. Методологія рейтингових методологій: проблема побудови правильних університетських рейтингів. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*. 2023. № 16. С. 90—108. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2023-16-90-108>
16. Терещенко Г.М., Кир'янов А.В., Сологуб Я.Д. Методологія та інструменти системного аналізу як основа розвитку національних інформаційних систем управління освітою. *Освітня аналітика України*. 2025. № 5 (37). С. 47—58. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2025-5-47-58>
17. Пономаренко В.С. Розвиток вищої освіти в Україні: аспекти менеджменту та маркетингу. Харків: Вид-во «Майдан», 2020. 530 с.
18. Каленюк І., Цимбал Л. Глобальний ринок вищої освіти: динаміка та турбулентність. *Університетська освіта*. 2020. № 7. С. 28—33.
19. Salmi J. The Challenge of Establishing the World Class Universities. Directions of Development. World Bank, 2009. <https://doi.org/10.1596/978-0-8213-7865-6>

REFERENCES

1. Kulikov, P.M., Zgurovsky, M.Z., Lugovyi, V.I., Slyusarenko O.M., Talanova Zh.V., Andrushchenko V.P., et al. (2022). The role of research universities in modern society. *Ways of development of higher education institutions in the new social reality*. Kyiv: Publishing House "Polytechnika", 5—18 [in Ukrainian].
2. Butenko, A., Goncharenko Ya., Danilenko M., Deniskina G., Eremenko O., Knysh O., et al. (2026). *Report on the quality of higher education in Ukraine, its*

- compliance with the tasks of sustainable innovative development of society in 2025*. Kyiv: National Agency for Higher Education Quality Assurance [in Ukrainian].
3. Lakusha, N., Krokhamal, N., & Iehupov, M. (2024). The role of higher education in shaping the future of Ukraine: challenges and prospects. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 18, 119—137. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2024-18-119-137> [in Ukrainian].
 4. Londar, S., Londar, L., & Gaiduk, I. (2025). Educational factors in the formation of innovative human capital in Ukraine. *Educational Analytics of Ukraine*, 5 (37), 15—27. <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2025-5-15-27>.
 5. Popovych, O.S. (Ed.). (2024). *The Ukrainian science and technology foresight: strategic priority areas and prospects for science and technology development*. Kyiv: Dobrov Institute for Scientific and Technological Potential and Science History Studies of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].
 6. Vorobyova, O., Zhdanova, K., Ivanova, V., Lugovyi, V., Palamarchuk, O., Slyusarenko, O., et al. (2025). *Policies and strategies for the assurance of competitive quality of higher education in Ukraine in the context of sustainable development, European integration and post-war recovery*. Kyiv: Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-52-6-2025> [in Ukrainian].
 7. Vorobyova, O., Lugovyi, V., Palamarchuk, O., Slyusarenko, O., Talanova, Zh., Tkachenko, V. (2024). *Developing systems for the assurance and improvement of the higher education quality in the sustainable development context*. Kyiv: Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-44-1-2024> [in Ukrainian].
 8. Antonyuk, L., Vasylykova, N., & Sandul, M. (2020). State support for higher education for global leadership in the 21st century. *University Education*, 7, 18—27 [in Ukrainian].
 9. Ilnytskyi, D., & Drobotyuk, O. (2020). Scenarios for the development of higher education in Ukraine: prosperity, stagnation or degradation. *University Education*, 7, 54—66 [in Ukrainian].
 10. Skyba, Yu., Zhabenko, O., Kovtunets, V., Otych, O., Chervona, L., Yaroshenko, O. (2025). *Theoretical foundations and mechanisms of interaction between higher education and the labor market in the conditions of martial law and post-war restoration of Ukraine*. Kyiv: Institute of Higher Education of the National Academy of Sciences of Ukraine. <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-43-4-2024> [in Ukrainian].
 11. Kalashnikova, S., & Orzhel, O. (2022). Optimisation of the Network of Higher Education Institutions: Theoretical Features and Practical Recommendations. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 13, 89—129. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-13-89-129> [in Ukrainian].
 12. Oliynyk, O.O. (2025). Higher education in Ukraine: scientometric and statistical analysis. *Educational Analytics of Ukraine*, 1 (37), 58—68. <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2025-1-58-68> [in Ukrainian].
 13. Vorobyova, O., Debych, M., Luhovyi, V., Orzhel, O., Slyusarenko, O., Talanova, Zh., et al. (2019). *An analysis of leading domestic and foreign experiences in assessing the higher education quality in the context of European integration: analytical materials (part II) (preprint)*. Kyiv: Institute of Higher Education of the National Academy of

- Educational Sciences of Ukraine. <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-28-1-2019> [in Ukrainian].
14. Lugovyi, V., Slyusarenko, O., & Talanova, Zh. (2022). Complex Activity & Selective Associativity: the Effectiveness of Elite University Association. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 14, 64—80. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-64-80> [in Ukrainian].
 15. Lugovyi, V., Slyusarenko, O., & Talanova, Zh. (2023). The Methodology of Rating Methodologies: the Problem of Constructing Correct University Rankings. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 16, 90—108. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2023-16-90-108> [in Ukrainian].
 16. Tereshchenko, G.M., Kiryanov, A.V., & Sologub, Ya.D. (2025). Methodology and tools of system analysis as a basis for the development of national education management information systems. *Educational Analytics of Ukraine*, 5 (37), 47—58. <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2025-5-47-58> [in Ukrainian].
 17. Ponomarenko, V.S. (2020). *Developing higher education in Ukraine: aspects of management and marketing*. Kharkiv: “Maidan” Publishing House [in Ukrainian].
 18. Kalenyuk, I., & Tsymbal, L. (2020). The Global Higher Education Market: Dynamics and Turbulence. *University Education*, 7, 28—33 [in Ukrainian].
 19. Salmi, J. (2009). *The Challenge of Establishing the World Class Universities. Directions of Development*. World Bank. <https://doi.org/10.1596/978-0-8213-7865-6>

Одержано / Received 15.04.2026

Прорецензовано / Revised 18.05.2026

Опубліковано / Published 28.09.2026

V.I. Lugovyi, Dsc (Pedagogy), professor
first vice president
National Academy of Educational Sciences of Ukraine
52-a, Sichovyh Strilziv str., Kyiv, 04053, Ukraine;
chief research fellow
Institute of Higher Education
National Academy of Educational Sciences of Ukraine
9, Bastionna str., Kyiv, 01014, Ukraine
e-mail: Luhovyi@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1650-066X>
O.M. Slyusarenko, Dsc (Pedagogy), senior researcher
first deputy director
Institute of Higher Education
National Academy of Educational Sciences of Ukraine
9, Bastionna str., Kyiv, 01014, Ukraine
e-mail: Slyusarenko_o@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-7957-1794>
Zh. V. Talanova, Dsc (Pedagogy), professor
chief research fellow
Institute of Higher Education
National Academy of Educational Sciences of Ukraine
9, Bastionna str., Kyiv, 01014, Ukraine
e-mail: Zhanna_t@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4007-2677>

MEASURING THE COMPETITIVENESS OF UNIVERSITIES: METHODOLOGICAL ASPECTS

Based on a synthesis of best world practices in the higher education development, the authors reveal methodological foundations and a set of mechanisms for evaluation (measurement) of the university competitiveness; formulate recommendations on creating analogous mechanisms in Ukraine. The authors propose a framework taxonomy of required and sufficient tools for evaluating the competitiveness (excellence) of higher education institutions (HEIs); sum up the evaluation mechanisms; highlight the features of ranking methods for quantitative evaluation of the competitiveness of HEIs. The evaluation system includes, on a pairwise oppositional and at the same time complementary basis, six assessment mechanisms with different focuses and distinct mission capabilities: accreditation, mass association, classification, framework of excellence, elite association, and rating. At the extreme poles of this system are accreditation, which determines the threshold, minimally sufficient competitiveness, and the rating, which measures the top, maximally achieved competitiveness. It is argued that Ukraine is still lacking a well-established system for evaluating the university competitiveness. The study showed that only accreditation and mass association, with their insurmountable generic limitations, functioned at an acceptable level. There is neither substantive and consistent classification nor a framework of excellence, elite associations, and especially rankings focused on the core activities. A strategic task for the

domestic higher education in the increasingly competitive world, including the university sector, should be the urgent legislative regulation and practical implementation of a full-fledged system of necessary and sufficient mechanisms for evaluating the competitiveness of HEIs. The conclusion is made about the actualization of the university metrics field within the science of universities (university studies) and in the context of the competitive global development. Further R&D in this area is important for increasing the university's contribution to the Ukraine's defense capacity and security, bringing victory and a dignified peace, post-war reconstruction on an intellectual and high-tech basis, and European integration.

Keywords: *competitiveness of higher education institutions (HEIs), university metrics, accreditation of HEIs, association of HEIs, classification of HEIs, ranking of HEIs.*